

УДК 378:001.895

Штефан Л.В.

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ІНЖЕНЕРІВ-ПЕДАГОГІВ НА ОСНОВІ АНАЛІЗУ СТРУКТУРИ ДІЯЛЬНОСТІ

Постановка проблеми. На сьогодні діяльнісний підхід є одним із найбільш затребуваних для пояснення більшості процесів становлення особистості. Важко знайти педагогічне дослідження, в якому б не було посилань на його використання і в інженерно-педагогічній освіті. Особливістю сучасного етапу розвитку освітянських процесів є те, що серед різновидів інженерно-педагогічної діяльності одне з чільних місць посіла інноваційна. Не викликає сумнівів той факт, що модернізація економіки країни залежатиме від швидкості переходу освіти на інноваційний шлях розвитку. У зв'язку з цим набувають актуальності питання переосмислення застосування діяльнісного підходу згідно з інноваційною діяльністю майбутніх інженерів-педагогів. Однак їхня розробка перебуває на початковій стадії розвитку, що породжує суперечність між потребою суспільства у становленні інженера-педагога як особистості, що володіє основами організації інноваційної діяльності й недостатньою розробленістю концептуальних основ для вирішення цього завдання.

Аналіз досліджень з визначеної проблеми. Концептуальні витoki дослідження ґрунтувалися на основних положеннях теорії діяльності (О. Леонт'єв, С. Рубінштейн) з урахуванням підходів В. Давидова. Сьогодні питання теорії діяльності активно переосмислюються вітчизняними науковцями, виходячи з інноватизації освітянських процесів (Л. Ващенко, І Гавриш, Л. Даниленко, І. Дичківська, О. Шапран). Приєдналися до цього дискурсу і фахівці інженерно-педагогічної освіти (Н. Брюханова, Р. Горбатюк, М. Лазарєв, Л. Тархан).

Мета статті – визначити сучасні підходи до організації інноваційної діяльності інженерів-педагогів на основі аналізу структури діяльності.

Основна частина. Зважаючи на те, що витoki інноваційної діяльності беруть свій початок у класичній теорії діяльності, зосередимося на них. Не дивлячись на розмаїття підходів до змістовної сутності діяльності, загальновизнаного визначення цього поняття поки що не існує. Пояснення цього В. Зінченко знаходить у тому, що діяльність “як філософська і загальнонаукова категорія є універсальною і вкрай абстрактною в тому смислі, що діяльність – це синонім творчості і тому не може отримати кінцевого розумового визначення [3, с. 81]. На думку В. Давидова, однією з причин цієї невизначеності є й те, що донині немає опису цілісної структури діяльності з її потребами, потребами, емоціями, задачами, діями, мотивами, засобами, волею, сколом якої є увага як контроль. З нашої точки зору, саме наведена структура діяльності є найбільш точною. Спираючись на неї, зробимо спробу описати інноваційну діяльність інженера-педагога через поелементний аналіз наведених вище компонентів.

Відзначимо, що ми погоджуємося з тим, що у структуру діяльності необхідно ввести такий компонент як “потреба”, який слід розуміти як “глибинну основу потреби” [2, с. 43]. Аналіз літературних джерел показав, що це поняття вкрай рідко потрапляє до числа словникових у філософських, культурологічних, соціологічних, психологічних та педагогічних виданнях. Це підтверджує те, що від дня останньої доповіді на тему “Новий підхід до розуміння структури і змісту діяльності”, виголошеної В. Давидовим у 1998 році на IV Міжнародному конгресі з теорії діяльності, що проходив у місті Архус у Данії, воно так і не потрапило в поле зору науковців.

На відміну від поняття “потреба”, поняття “потреба” широко представлене у словникових виданнях із майже однаковою трактовкою. Так, у “Новітньому філософському словнику” воно визначається як “якість усього живого, яка спонукає його до активності або викликає інші реакції, завдяки відображенню надлишку, недостатності або відсутності факторів ..., що позитивно або негативно можуть впливати на життєдіяльність організму,

людську особистість, соціальну групу, історичну спільноту, суспільство в цілому [4, с. 458]. Безумовно, це поняття присутнє у психологічних словниках, оскільки є одним із основних у класичній теорії діяльності (С. Рубінштейн, О. Леонтьєв та інші). Не оминули його й педагогічні словникові джерела. Наприклад, словник-довідник із педагогіки трактує його “як психічні явища відображення об’єктивної потреби організму в будь-чому” [10, с. 293]. Український педагогічний словник визначає потребу як “стан живого організму, людської особистості, соціальної групи чи суспільства в цілому, що виражає необхідність у чомусь, залежність від об’єктивних умов життєдіяльності і є рушійною силою їхньої активності” [1, с. 266]. У контексті нашого дослідження зацікавленість викликало визначення, наведене в “Короткому соціологічному словнику”, де “потреба” та “нужда” ототожнюються. Саме тут знаходимо розуміння “потреби” як “нужди в будь-якому необхідному для підтримки життєдіяльності організму, людської *особистості*, соціальної групи, суспільства в цілому” [6, с. 243]. Спробуємо довести їх відмінність, додержуючись підходів В. Давидова. Зробимо це на прикладі процесів інноваційного розвитку сучасної інженерно-педагогічної освіти.

На сьогодні у світі є об’єктивною потреба в інноватизації освітянських процесів у силу кардинальних глобалізаційних, інтеграційних, інтенсифікаційних зрушень у суспільстві. Це спричинило появу замовлення на підготовку фахівця інженерно-педагогічної галузі, який досконало володіє основами організації інноваційної діяльності. Але його виконання в нашій країні відбувається доволі повільно. У чому ж причина? Та в тому, що немає нужди через існуючі проблеми економічного розвитку країни. Услід за В. Давидовим, вважаємо, що потреба формується за умови існування нужди в суспільстві, спільноті або особистості, яка, у свою чергу, виникає за умови співпадання внутрішніх та зовнішніх запитів. Без нужди потреба може довго перебувати у статичному стані. Рушійною ж силою вона стане за умови, коли з’явиться нужда. Остання може виникати у випадках, коли при організації інженерно-педагогічної діяльності:

- співпадатимуть зовнішні суспільні та внутрішні особистісні запити фахівця;
- зовнішні запити перевищуватимуть внутрішні запити особистості, яка буде в такому випадку перебувати в ситуації необхідності підкорення обставинам;
- коли внутрішні запити перевищуватимуть зовнішні, і тоді поведінка інженера-педагога носитиме протестний характер і буде, скоріш за все, винятком, ніж нормою.

В. Давидов стверджує, що “на основі нужди та потреби функціонує емоція” [2, с. 4]. Підходи щодо визначення зв’язку потреби з емоційним станом особистості доволі поширені у психології. Так, С. Максименко вважає, що потреба “як нужда у будь-чому завжди супроводжується позитивними або негативними переживаннями в різноманітних їх варіаціях” (звернемо увагу – потреба та нужда ототожнюються) [7, с. 269–270]. С. Рубінштейн наголошує, що “потреби, які переживаються у вигляді емоцій, виступають разом із тим спонуканням до діяльності” [9, с. 553]. Таким чином, емоції та потреби взаємопов’язані. Цей зв’язок пояснюється інформаційною концепцією емоцій П. Симонова, згідно з якою “людина порівнює інформацію про те, що необхідно для задоволення потреби, з тим, що вона має на момент її виникнення ” [8, с. 317]. Звідси, відповідно, формується і якість емоцій (позитивних або негативних) як регуляторних функцій. Зокрема, негативні емоції на втілення інновацій у професійній діяльності інженера-педагога можуть мати різні прояви: виступати рушійною силою для інтенсифікації самоосвітньої та освітньої діяльності щодо надолуження прогалин в інноваційній підготовці або ставати каналом стійких негативних емоцій.

У разі позитивного ставлення до інноваційної діяльності перед інженером-педагогом постає *задача* з її практичної реалізації. Психологи розуміють задачу як надану в певних умовах мету діяльності, яка повинна бути досягнута перетворенням цих умов відповідно до певної процедури. Отже, задача конкретизується в меті інноваційної діяльності. Для реалізації цієї мети необхідно створити відповідні умови. Серед них – комплекс заходів, починаючи з необхідності вдосконалення сучасної матеріально-технічної бази, підготовки інженерно-педагогічного складу до інноваційної діяльності і завершуючи їхнім матеріальним стимулюванням. Причому тут можливі два сценарії. Перший –

інженера-педагога не задовольняють умови щодо втілення інновацій і тоді потребують перегляду задачі його діяльності з відповідними висновками. Другий – його задовольняють існуючі умови і тоді на цьому підґрунті виникають мотиви як “побудження до діяльності, пов’язаної із задоволенням *потреб* суб’єкта” [5, с. 189]. Результатом сформованості мотивації до інноваційної діяльності стають відповідні дії інженера-педагога.

Принципова відмінність теорії О. Леонтьєва від теорії В. Давидова, як підкреслює останній, полягає в тому, що в “дій, як цілісного утворення, можуть бути лише потреби, які ґрунтуються на нуждах, а дії із рішення тих або інших задач витікають із мотивів” [2, с. 45]. Дія розглядається як “одиниця *діяльності*, ... спрямована на досягнення усвідомлюваної *мети*” [5, с. 77]. Для виконання дій необхідні відповідні засоби, наявність яких відкриває шлях до реалізації мети діяльності. В якості таких засобів ми розглядаємо інноваційні освітні технології. Тож увага до них у процесі організації інноваційної діяльності в інженерно-педагогічній освіті повинна бути підвищеною.

За твердженням В. Давидова, на цьому етапі діяльності важливого значення набуває воля суб’єкта, яку він розглядає як “контроль уваги” [2, с. 45]. Цей висновок вчений робить, виходячи з основних положень теорії П. Гальперіна щодо орієнтовної основи дій. Достатньо складне поєднання таких явищ та процесів як “воля”, “контроль”, “увага” ми адаптуємо таким чином до умов реалізації інноваційної діяльності інженера-педагога. Вольові процеси особистості визначають “внутрішні зусилля, необхідні для її виконання” [11, с. 73]. Наші спостереження за інноваційною діяльністю майбутніх інженерів-педагогів під час педагогічних практик, нехай і не таких тривалих за часом, але показових за якістю результатів, підтвердили це. Студенти, які відрізнялись наполегливістю, цілеспрямованістю, іноді навіть впертістю, досягали значно вищих результатів. При цьому першочергового значення набуває увага до результатів інноваційної діяльності. Вона проявляється у проведенні інженером-педагогом регулярної дослідницької та рефлексивної роботи. Це дозволяє контролювати перебіг інноваційних процесів. Виходячи з цього, необхідно створити умови для формування в цих фахівців дослідницько-рефлексивної компетенції, що дозволить коригувати результати інноваційної діяльності. Якщо результат втілення інновації буде позитивним – інноваційний цикл завершуватиметься. У разі ж негативного результату – слід ще раз провести аналіз задачі та повторити цикл. Структура інноваційної діяльності інженера-педагога наведена на рис. 1.

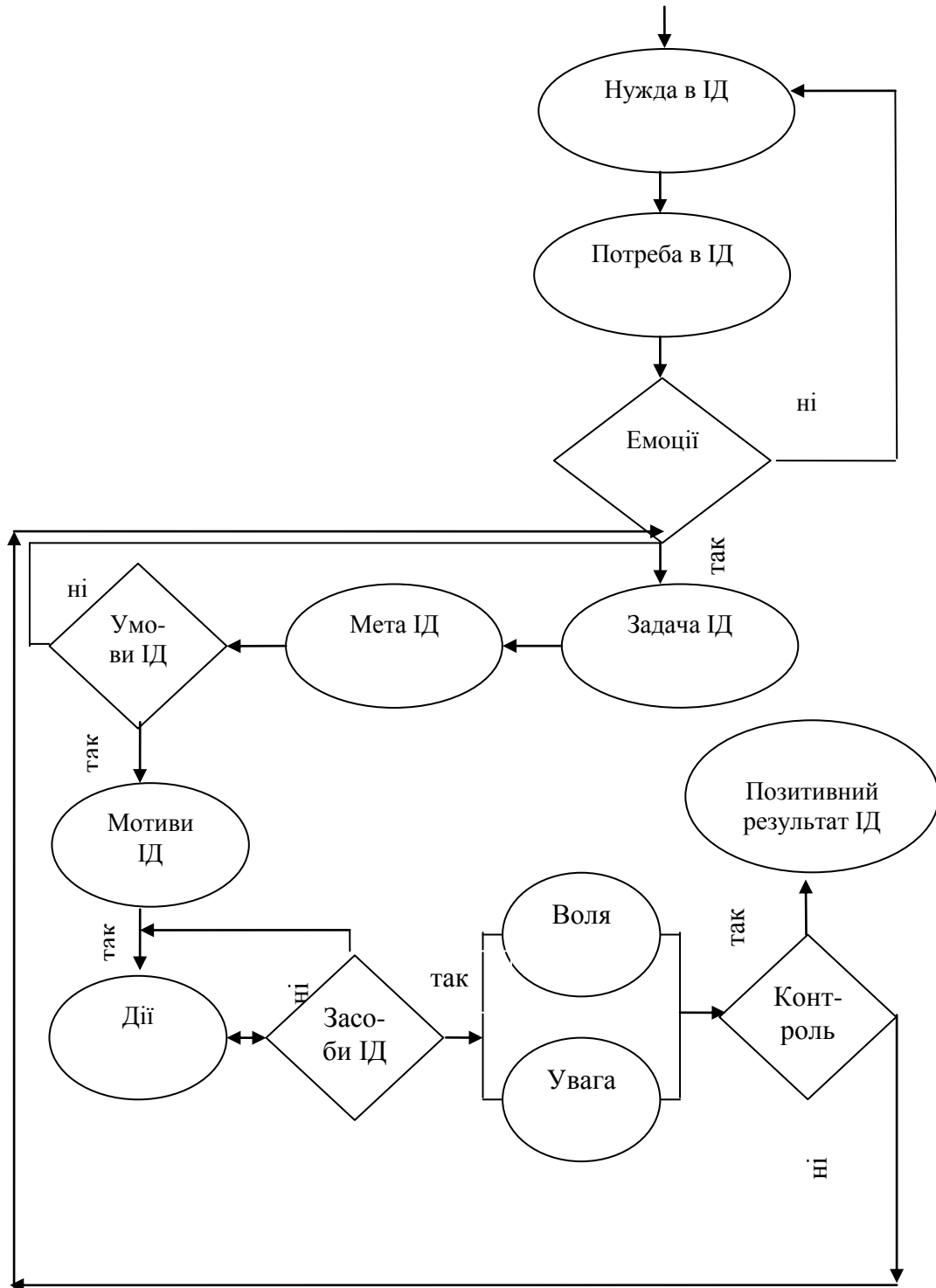

Рис. 1. Структура інноваційної діяльності (ІД) інженера-педагога.

Таким чином, проведений аналіз особливостей організації інноваційної діяльності через конкретизацію нужд, потреб, емоцій, задач, дій, мотивів, засобів, волі та уваги інженера-педагога дозволив більш чітко визначити проблеми, що виникають у цій площині розвитку інженерно-педагогічної освіти.

Висновки. Сучасна інженерно-педагогічна освіта потребує нового методологічного інструментарію для пояснення педагогічних процесів та явищ, що розвиваються на інноваційній основі. У цьому контексті в зоні підвищеної уваги повинні перебувати питання

організації інноваційної діяльності інженерів-педагогів. Переосмислення класичних положень діяльнісного підходу через конкретизацію основних компонентів структури діяльності, запропонованої В. Давидовим, дозволило визначити специфіку їхньої реалізації в умовах інноваційної діяльності цих фахівців.

Подальші дослідження будуть спрямовані на визначення взаємозв'язків між інноваційною діяльністю та інноваційною культурою інженерів-педагогів. В основі цієї роботи будуть такі підходи:

- інноваційна діяльність може існувати без інноваційної культури в разі епізодичного втілення інновацій у професійну діяльність інженера-педагога;
- інноваційна культура не може існувати без інноваційної діяльності фахівця, оскільки остання є її стрижнетвірним фактором, який визначає її специфіку та виступає базовою основою для її реалізації.

Список використаних джерел

1. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С.У. Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
2. Давыдов В. В. Новый подход к пониманию структуры и содержанию деятельности / В. В. Давыдов // Вопросы психологии. – 2003. – № 2. – С. 42–49.
3. Зинченко В. Деятельность. Знание. Духовность / В. Зинченко // Высшее образование в России. – 2003. – № 5. – С. 81–91.
4. Кондрашов В. А. Новейший философский словарь / В. А. Кондрашов, Д. А. Чекалов, В. Н. Копорулина; под общ. ред. А. П. Ярещенко. – Ростов н/Д.: Феникс, 2005. – 672 с. – (Словари).
5. Краткий психологический словарь / [сост. Л. А. Карпенко; под общ. ред. А. В. Петровского, М. Г. Ярошевского]. – М.: Политиздат, 1985. – 431 с.
6. Краткий словарь по социологии / [под общ. ред. Д. М. Гришиани, Н.И. Лапина]. – М.: Политиздат, 1989. – 479 с.
7. Максименко С. Д. Общая психология / С. Д. Максименко. – М.: Рефл-бук; К.: Ваклер, 2000. – 528 с.
8. Петровский А.В. Психология / А. В. Петровский, М. Г. Ярошевский. – М.: Академия, 2002. – 512 с.
9. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – СПб.: Питер, 2004. – 713 с. : ил. – (Серия “Мастера психологии”).
10. Словарь-справочник по педагогике / [авт.-сост. В.А. Мижериков; под общ. ред. П. И. Пидкасистого]. – М.: Сфера, 2004. – 448 с.
11. Шапарь В. Б. Новейший психологический словарь / В. Б. Шапарь, В. Е. Россоха, О. В. Шапарь; под общ. ред. В.Б. Шапаря. – Ростов н/Д.: Феникс, 2005. – 808 с. – (Словари).

Штефан Л.В.

Сучасні підходи до організації інноваційної діяльності інженерів-педагогів на основі аналізу структури діяльності

Проведено аналіз підходів до організації інноваційної діяльності інженерів-педагогів на основі аналізу структури діяльності. В якості останньої за основу було взято структуру діяльності, запроповану В. Давидовим. Це дозволило конкретизувати такі компоненти діяльності як потреба, мотивація, емоції, задачі, дії, мотиви, засоби, воля та увага інженера-педагога відповідно до його діяльності на інноваційних засадах.

Ключові слова: воля, дія, емоція, задач, засіб, інженер-педагог, інноваційна діяльність, мотив, потреба, потреба.

Штефан Л.В.

Современные подходы к организации инновационной деятельности инженеров-педагогов на основе анализа структуры деятельности

Проведен анализ подходов к организации инновационной деятельности инженеро-педагогов на основе анализа структуры деятельности. В качестве последней за основу была взята структура деятельности, предложенная В. Давыдовым. Это позволило конкретизировать такие компоненты деятельности как нужда, потребность, эмоции, задачи, действия, мотивы, средства, воля и внимание инженера-педагога, исходя из его деятельности, организованной на инновационных основах.

Ключевые слова: воля, действие, эмоция, задача, средство, инженер-педагог, инновационная деятельность, мотив, нужда, потребность.

L. Shtefan

Modern Approaches to Organization of Innovative Engineers-Teachers Work on the Basis of Analysis of the Structure Activity.

The author shows an analysis of approaches to organization of innovative engineers-teachers work on the basis of analyzing the structure of activity. The final was based on the structure of activities proposed by V. Davydov. This allowed to concretize such components as needs, demands, emotions, goals, actions, motives, means, and attention of engineer-teacher, based on his activities organized on the basis of innovation.

Keywords: will, action, emotion, task, tool, engineer-teacher, innovative activity, motive, need, attention..

Стаття надійшла до редакції 15.11.2013 р.